

Микола Михайлович Амосов — основоположник дитячої торакальної та кардіохірургії

*«Життя прожите не марно.
Але якби можна було почати все спочатку,
я обрав би те ж саме — хірургію...»*

М.М. Амосов

Микола Михайлович Амосов — видатний кардіохірург, дослідник, учений, філософ, письменник, суспільний діяч, популяризатор науки і здорового способу життя. Засновник української кардіохірургії і біокібернетики. Автор новаторських методик наукового пізнання фундаментальних основ розвитку суспільства, біологічних систем, особистості людини, кардіоторакальної хірургії.

Народився в селі Ольхово, недалеко від міста Череповець (нині Вологодська обл.), 6 грудня 1913 року, у сім'ї сільських інтелігентів. З малого віку пізнав тяжку селянську працю. Єдиною відрадою для нього стали книги, любов до яких йому прищепила мати. Саме через книги в маленький сільський будиночок приходив величезний, багатограний світ. Із того часу майбутній академік уже ніколи не розлучався з літературою, в якій і сам згодом зміг залишити помітний слід. Будуть потім у його житті зміни на краще — буде школа, механічний технікум у Череповці, трудові роки на новобудові першої п'ятирічки.

Потім навчання у двох інститутах — Всесоюзному заочному індустріальному та Архангельському державному медичному, який з відзнакою закінчив 1939 року. Вступив до аспірантури з військово-польової хірургії, але через погано організований навчальний процес залишив її і поїхав у Череповець працювати ординатором хірургічного відділення міжрайонної лікарні. Одночасно викладав у фельдшерсько-акушерській школі, готувався до захисту диплома, в якому описав проект літака з паровою турбіною.

У 1941 році М.М. Амосов призваний до лав Червоної Армії. Протягом усієї Німецько-радянської війни служив провідним хірургом у польових рухомих шпиталях на Західному, Брянському, 1-му, 2-му і 3-му Білоруських фронтах, а також на 1-му Далекосхідному фронті (1945). За час війни зібрав матеріал для кандидатської дисертації на тему «Про поранення колінного суглоба», яку захистив у місті Горькому (нині Нижній Новгород) 1948 року.

У 1947—1952 рр. працював головним хірургом Брянського обласного відділу охорони здоров'я й одночасно був завідувачем хірургічного відділення обласної лікарні. Тут, поряд з іншими розділами хірургії, М.М. Амосов цілеспрямовано й захоплено займався проблемами грудної хірургії, тоді ще мало розробленими в нашій країні. Широко й успішно почав оперувати при хірургічних та онкологічних ураженнях легень, стравоходу, кардіального відділу шлунка. Результати його операцій були тоді одними з найкращих у Радянському Союзі.

У 1952 році переїхав в Україну. У Києві, де великий хірург прожив 49 років, в Інституті фтизіатрії та пульмонології він почав виконувати операції дітям. У березні 1953 року захистив докторську дисертацію на тему «Резекції легень при туберкульозі».

Завдяки підтримці М.М. Амосова 1975 р. у Київському державному інституті удосконалення лікарів була створена єдина в Радянському Союзі кафедра торакальної хірургії та пульмонології, яку очолила учениця славнозвісного хірурга професор, доктор медичних наук Ольга Матвіївна Авілова, котра продовжила наукові розробки вчителя. У подальшому при кафедрі було організовано відділення дитячої пульмонології та торакальної хірургії, куди зверталися пацієнти з усього Радянського Союзу, а із часом почали приїжджати на стажування лікарі з-за кордону. Усі ці роки й до нині в аудиторії відділення стоїть бюст учителя — академіка М.М. Амосова.

Поворотним у кар'єрі геніального хірурга став 1957 рік. У Мексиці він уперше стикається з операцією на серці, в якій використовується апарат «штучне серце». Ось коли його інженерні та медичні знання злилися разом. Повернувшись на Батьківщину, М.М. Амосов почав роботу над власним апаратом подібного типу, продовжуючи займатися практичною хірургією. Кар'єра таланови-

того лікаря круто злітає вгору, і незабаром він очолює лабораторію, потім відділ біоенергетики, а згодом стає директором Інституту серцево-судинної хірургії в Києві.

За роки своєї кардіохірургічної практики Амосов провів понад 6 тисяч операцій на серці. Звичайно, бували й невдачі, але Микола Михайлович не опускав руки і сміливо йшов уперед, упроваджуючи нові, справді революційні способи проведення хірургічних операцій у боротьбі зі складними недугами. Попри все, одним з основних напрямків науково-практичної діяльності М.М. Амосова виявилось хірургічне лікування захворювань серця. У 1955 році він першим в Україні почав займатися хірургічним лікуванням вад серця в дітей. Загалом виконав близько 1000 таких операцій. *«Увесь 1955 рік минув під прапором серцевої хірургії. <...> Наступний досвід був ближче до осені: потрібно оперувати вроджені вади маленьких дітей. Починати з найважчих, приречених — тетрада Фалло. При цьому венозна кров із правого шлуночка потрапляє в аорту, тому хворі сині. («Сині хлопчики».) Треба виправити: пустити частину крові в легені з аорти, в обхід вади. Це називається: накласти анастомоз, співустя. Нерадикальна операція, яка полегшує.*

Усе так і зробили. Хоча мені непросто давалися судинні шви — руки від хвилювання дуже тремтіли. Але операції пішли успішно. До цього ще довелося інструменти винаходити, креслення робив, майстрів шукав.

Тріумфували: хлопчик порозовішав! Треба бути хірургом, щоб зрозуміти радість успішної нової операції. Тим більше — на серці!

Одна смерть на перших десять «синіх» усе-таки була — це не багато для смертельної хвороби. Пам'ятаю все, але описувати — складно. Одне скажу: не було ще знань з реанімації та найнеобхіднішої апаратури» («Голоси часів»).

Разом зі своїми співробітниками він створив надійний, придатний для широкого використання апарат штучного кровообігу «серце-легені» і впровадив його у практику одним із перших у СРСР. У 1958 році почав співпрацювати з Інститутом кібернетики в галузі фізіологічних досліджень серця.

За значний вклад у науку 1961 року М.М. Амосову була присуджена Ленінська премія. На початку 1962 року його обрали членом-кореспондентом Академії медичних наук СРСР за пропозицією самого президента Академії О.М. Бакулева. Тоді Миколу Михайловича вперше обрали депутатом Верховної Ради СРСР і обирали ще чотири терміни поспіль.

У 1962 році М.М. Амосов почав писати книги. Сталося це після смерті дівчинки під час операції. Щоб вилити почуття, він описав минулий важкий день на папері, потім дав прочитати рукопис своєму другові письменнику Ю. Дольд-Михайликові, який допоміг надрукувати розповідь у журналі. Так з'явилася перша глава зі згодом всесвітньо

відомої, перекладеної багатьма мовами книги «Думки і серце». Після цього з-під пера Амосова вийшло ще багато творів: «Записки з майбутнього», «ППГ 22-66. Записки військового хірурга», «Книга про щастя та нещастя», «Голоси часів», «Роздуми про здоров'я», які неодноразово видавалися як в СРСР, так і за кордоном.

У 1963 році Микола Михайлович першим у Радянському Союзі здійснив протезування мітрального клапана серця, а 1965 року створив і вперше у світі впровадив у практику антитромботичні протези серцевих клапанів. Він розробив низку нових методів хірургічного лікування вад серця, оригінальні моделі апаратів штучного кровообігу.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 4 грудня 1973 року за видатні заслуги в розвитку радянської медицини, плідну громадську діяльність та у зв'язку із 60-річчям М.М. Амосову присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці із врученням ордену Леніна та золотої медалі «Серп і Молот».

Майбутнє медицини вчений пов'язував із досягненнями суміжних прогресивних наук — біології, фізики, хімії, кібернетики. Остання, за його переконанням, мала поставити медицину в ряд найточніших наук. Головне завдання медицини майбутнього М.М. Амосов бачив у віднаходженні шляхів штучного регулювання організму, у приведенні його у відповідність до заданої програми. Мрією вченого було створення штучного розуму. За дослідження в галузі біокібернетики 1978 року Микола Михайлович удостоєний Державної премії УРСР. Нагороджений двома орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, двома орденами Червоної Зірки, орденами Вітчизняної війни 1-го та 2-го ступенів і вісьмома медалями.

У 1983 році клініка серцево-судинної хірургії Київського НДІ туберкульозу та грудної хірургії реорганізована в Київський НДІ серцево-судинної хірургії МОЗ УРСР. М.М. Амосов із 1968 року обіймав посаду заступника директора, згодом став директором новоутвореного інституту і працював на цій посаді до 1989 року. У клініці, створеній талановитим хірургом, проведено близько 7000 резекцій легень, понад 95 000 операцій, пов'язаних із вадами серця, у тому числі близько 36 000 з апаратом штучного кровообігу.

Дивовижна працездатність Миколи Михайловича впливає з його другого захоплення, яке принесло авторові славу розробника власної системи зміцнення здоров'я, — так званої «системи обмежень і навантажень». Ця система зробила академіка Амосова відомим не лише в медичних колах:

його книга «Роздуми про здоров'я» була видана гігантським тиражем — 7 мільйонів екземплярів.

Слід зазначити, що свою останню операцію на серці М.М. Амосов провів на початку 90-х. А йому тоді вже минуло вісімдесят років.

М.М. Амосов помер 12 грудня 2002 року на 90-му році життя, менше року не доживши до свого ювілею. Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 року Інституту серцево-судинної хірургії Академії медичних наук України присвоєно ім'я академіка Миколи Михайловича Амосова. Його іменем названа вулиця, на якій розташований Інститут, встановлено меморіальні дошки на будинках, де він працював і мешкав. У 2000 році він увійшов у першу десятку особистостей, які визначили вигляд країни у ХХ столітті, а 2008 року співвітчизники надали йому друге місце серед 100 визначних українців.

Незадовго до смерті Микола Михайлович відповів на запитання, що було найголовнішим у його житті: *«Напевно, хірургія. Працював чесно: не робив операцій, крім необхідних і можливих. Не брав грошей. Звичайно, у мене були помилки, іноді вони закінчувалися смертю хворих, але ніколи не були наслідком легковажності або недбалості. Хірургія була моїм стражданням і щастям. Усі інші заняття були не настільки ефективними. Хіба що пропаганда системи обмежень і навантажень принесла користь людям...»*

Головне — це світла пам'ять про академіка М.М. Амосова, яка назавжди залишиться в серцях його учнів, співробітників, багатьох тисяч урятованих ним хворих, усіх, хто мав щастя зустрітися із цією видатною людиною. Будучи одним із найвідоміших у світі хірургів, М.М. Амосов уважав головною справою свого життя операції — на стравоході, легенях, а особливо на серці. Він завжди брався за скальпель у разі загрози швидкої смерті хворого, часто в умовах, коли ніхто інший цього зробити не міг. Академік М.М. Амосов — творець школи кардіохірургів в Україні: під його керівництвом захищено 35 докторських і 85 кандидатських дисертацій. Піонер кібернетичних досліджень в СРСР, М.М. Амосов розробляв комп'ютерні моделі організму людини, працював над штучним інтелектом і намагався побудувати модель «оптимального суспільства». Після себе вчений залишив близько 400 наукових праць, у тому числі 20 монографій з питань захворювань серця й судин, нагнійних захворювань і туберкульозу легень, дослідження, присвячені проблемам фізіологічної, соціологічної та психологічної кібернетики.